

آموزش خلاق کودک محور

زنگ تاریخ فلسفه در کلاس رمان

نگاهی به «دنیای سوفی» اثر یاستین گورددر

نویسنده: محمد عزیزی

جست و جو و آماده سازی:

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

وقتی یکی از دوستانم در کیهان بچه‌ها، برای اولین بار مرا با «دنیای سوفی» آشنا کرد، اصلا فکرش را نمی‌کردم در این ترافیک کاری‌ام در روزنامه و روزهای مانده به امتحانات دانشگاه بتوانم آن را بخوانم. کتاب را گرفتم و نگاهی به طرح روی جلدش انداختم؛ قشنگ بود. روی جلد شب بود و مردی کت و شلواری و کلاه بر سر در حالی که نردبانی در دست داشت، روبه ستاره‌ها، در کنار کتابی ایستاده بود. کتاب را گرفتم و توی کیفم گذاشتم. دوستم از من خواسته بود نقدی برای این کتاب بنویسم.

من که بیشتر با دنیای شعر کودک و نوجوان مانوس بودم و حوصله خواندن رمان: آن هم در این زمان کمبود وقت: را نداشتم، کتاب را بردم و مهمان قفسه کتابخانه‌ام کردم. همسرم که اهل رمان خواندن است وقتی آن را دید، علاقه مند شد نگاهی به آن بیندازد. چند روزی گذشت و من می‌ترسیدم نتوانم «با دنیای سوفی» انس بگیرم روز و شب‌ها می‌گذشت و من مانده بودم و حسرت یکی دو صفحه خواندن. شاید از حروف ریز و خطوط به هم فشرده کتاب ترسیده بودم و یا...

دنبال بهانه ای می‌گشتم تا آن را از خودم دور کنم. تا این که دوست کتاب خوانم، سراغ آن را گرفت. داشتم شرمند می‌شدم، فرصتی خواستم و به گوشه اتاق، خزیدم و شروع کردم. توی پیشگفتار کتاب فهمیدم که «دنیای سوفی» در جهان شناخته شده و میلیون‌ها نسخه از آن به چاپ رسیده است. بعد با خانواده فرهنگی این نویسنده ۶۰ ساله نروژی آقای «یاستین گورد» و پیشینه علمی او آشنا شدم. پدرش استاد دانشگاه و مادرش هم معلم و نویسنده کتاب کودک بود. خود نویسنده کتاب هم معلم فلسفه بوده و ... از این که او هم یک معلم بود، خوشحال شدم و احساس کردم با ۲۰ سال سابقه در آموزش و پرورش، می‌توانم به عنوان یک شاگرد در کلاس او شرکت کنم. حرف‌های آغازین کتاب توسط مترجم، انرژی خوبی برای شروع مطالعه به من هدیه داد «دنیای سوفی» داستان تاریخ فلسفه با پرداختی هنرمندانه است. در کتاب جمله ای در اهمیت یادگیری تاریخ از «گوته» شاعر آلمانی آمده است که تاکید می‌کند لازم است هر کسی تاریخ ۳۰۰۰ ساله دنیای خودش را بداند.

گورد با پی بردن به اهمیت فلسفه در پاسخ گویی به سوالات اساسی انسان، سعی در خلق یک اثر ادبی و فلسفی بزرگ برای نوجوانان و جوانان کرده است. خوب است ذره بین دقت مان را در دست بگیریم و با چشمانی مشتاق، به تماشای زیبایی‌های این اثر بنشینیم.

خلاصه داستان

سوفی آموندس، دختری دانش آموز است مثل همه دانش آموزان دیگر اما با این تفاوت که کمی بیشتر فکر می‌کند. سوفی آموندس از مدرسه به خانه برمی‌گشت. نیمه اول راه را با «یورون» بود. راجع به آدم مصنوعی،

حرف می زدند. یورون معتقد بود مغز آدم مثل یک رایانه ی پیچیده است. سوفی اطمینان نداشت که کاملاً با او هم عقیده باشد. به هر حال انسان باید چیزی بیشتر از ماشین باشد...» (باغ عدن / ص ۳)
سوفی کنجکاو، یک روز در هنگام بازگشت از مدرسه - توی صندوق پست خانه شان- یک نامه جدید و جالب پیدا می کند؛ نامه ای برای سوفی اما بدون تمبر و بی هیچ نام و نشانی از فرستنده!

در نامه سوالی کوتاه است: «تو کیستی؟»

کشش داستان با همین معما شروع می شود و با نامه های دنباله دار شخص ناشناس برای سوفی ادامه پیدا می کند. پدر سوفی، ناخدای کشتی است و روی دریا کار می کند و دغدغه اصلی مادر او هم، بیشتر کار کردن و مسایل ساده روزمره است. خرمن ذهن پویا و جست و جوگر سوفی نوجوان، با جرعه نامه های فلسفی شعله ور می شود. این نامه ها حلاله وسیله سگی به نام «هرمس» به دست او می رسد. سوفی نامه ها را در غار تنهایی اش که آلونکی مخفی در گوشه باغچه شان است می خواند. او نگران است مادرش متوجه نامه ها شود و او نتواند ارتباط فلسفی اش را با فرستنده نامه ها ادامه دهد. در پایان بیشتر این نامه ها هم پدری به نام سرگرد «آلبرت کناگ» کارت تبریک هایی را با چند خط نوشته تقدیم دخترش «هلیده مولاکناگ» کرده و از سوفی خواسته که این ها را به دست هلیده برساند. سرگرد آلبرت کناگ یکی از نیروهای نیروی صلح سازمان ملل، در لبنان است.

خواننده داستان دارد همزمان با پرسش و پاسخ های فلسفی که بین سوفی و فرستنده نامه ها رد و بدل می شود، به طور ظریف و غیر مستقیم با تاریخ فلسفه آشنا می شود. کم کم سوفی متوجه می شود که پاسخ دهنده نامه ها مری میان سال به نام «آلبرتو کنوکس» است که موظف است فلسفه را به سوفی آموزش دهد. تا نیمه داستان خواننده احساس می کند که قرار است آلبرتو و سوفی در یک خط مستقیم و تقریباً خسته کننده به کالبد شکافی فلسفه از یونان باستان تا به امروز بپردازند اما به یک باره همه چیز تازه می شود. نویسنده دوربینش را می گیرد روی شخصیتی که تا الان تنها در نامه نامش را خوانده بودیم و نمی دانستیم این دختر نوجوان سرگرد آلبرت کناگ، در کجا زندگی می کند.

حال یک دفعه روایت داستان از خانه هلیده شروع می شود. بعد از گذشت صفحاتی یک باره سردرگمی خواننده به پایان می رسد و او متوجه می شود که سوفی و استاد فلسفه اش آلبرتو، شخصیت های داستانی هستند که پدر هلیده آن ها را خلق کرده تا در قالب کتابی به عنوان هدیه روز تولد به دخترش هدیه دهد! جالب این جاست که خود سوفی و آلبرتو متوجه می شوند که اسیر تخیلات سرگرد هستند و اصالتی از خودشان ندارند. تلاش آن ها برای رهایی از بند افکار نویسنده یکی از جذاب ترین بخش های کتاب است. همچنین همدردی هلیده دختر سرگرد هم با این دو شخصیت جالب توجه است. داستان با بازگشت سرگرد به خانه اش و شرکت در جشن تولد

دخترش و حل شدن شخصیت‌های داستان در دل دریاچه که نوعی آزاد شدن شخصیت‌های داستانی از بند اندیشه نویسنده است، به پایان می‌رسد .

سوالهای اساسی

«دنیای سوفی» دانش آموزان را به یادگیری درس فلسفه تشویق می‌کند اما نه برای اضافه کردن درسی به انبار محفوظات کم خاصیت و ذهن پر کن بلکه در نظر دارد دانش آموزفیلسوفان بیندیشد و به دنبال سوالات اساسی‌اش برود؛ سوالاتی مثل: من کیستم؟

از کجا آمده‌ام؟

آیا زندگی پس از مرگ وجود دارد؟

سوفی در جایی از داستان به دوست و همکلاسی‌اش یورون - که علاقه‌ای به فلسفه ندارد - می‌گوید: «... فلسفه یک بازی دسته جمعی بی خطر نیست. موضوع آن این است که ما کی هستیم و از کجا آمده‌ایم. به نظرت توی مدرسه به اندازه کافی یاد می‌گیریم؟ بعد اضافه می‌کند حتی «مطرح کردن» این جور سوال‌ها را هم یاد نمی‌گیریم این یک انتقاد به جا و اساسی از آموزش و پرورش است که متأسفانه بیش‌ترین تأکیدش روی نمراتی است که میوه نارس محفوظات است نه پرداختن به مفاهیمی که ترسیم‌کننده مسیر زندگی و تفکر صحیح می‌باشند .وقتی سوفی سوالات بینش مسیحی را با اندوخته‌های فلسفی‌اش جواب می‌دهد و نه با جملات دیکته شده کتاب، معلم درسش از پاسخ‌های فکر شده او تعجب می‌کند و چون آن‌ها را در کتاب درسی نمی‌یابد به سوفی می‌گوید: نمی‌دانم به جواب‌های تو چه نمره‌ای بدهم هیچ یا همه نمره را؟

حیرت

دنیای سوفی «حیرت» را یکی از ویژگی‌های اصلی نگاه فیلسوفانه می‌داند و اعتقاد دارد که باید در مقابل تمام پدیده‌ها مثل یک نوزاد با نگاهی تازه و با حیرت نگاه کنیم نه با عادت. یکی از فلاسفه قدیمی یونان که بیشتر از دو هزار سال قبل زندگی می‌کرد ، معتقد بود فلسفه از قوه‌ی تحیر انسان‌ها شکل گرفته و به وجود آمده است. او عقیده داشت از نظر انسان‌ها این موضوع که پرسش‌های فلسفی خود به خود پدید می‌آیند واقعاً عجیب است...» (کلاه بلند / ص ۱۸)

استفاده از شخصیت‌های محبوب کودکان و نوجوانان

گوردن دنیای بچه‌های دیروز و امروز را به خوبی می‌شناسد. او در هر جای ساختمان داستانش که لازم دیده، پنجره‌ای برای هواخوری ذهن مخاطب گذاشته است. شخصیت‌هایی مثل شنل قرمزی، آلیس، خرس عروسکی به

نام «پیتروپولوس»، دخترک کبریت فروش و ... البته هر کدام از این شخصیت‌ها در داستان گوردور ماموریت ویژه ای بر عهده دارند و تلاش می‌کنند سوفی را در یادگیری ملموس مفاهیم ذهنی فلسفه یاری دهند. مثلاً التماس دخترک کبریت فروش و روبه رویش بی خیالی «اسکروچ» سرمایه دار خسیس بیان گر تضاد طبقاتی در زمان مارکس است. از آنجا که خواننده نوجوان این داستان با این شخصیت‌ها آشناست و با آن‌ها انس گرفته به طور ناخودآگاه به فلسفه و یادگیری آن نیز علاقه مند می‌شود. این شخصیت‌ها علاوه بر انتقال معانی نقش زنگ تفریح را نیز در میان درس فلسفه ایفا می‌کنند.

روش‌های امروزی برای آموزش مفاهیم دیروز

وقتی روش مکاتبه ای آموزش فلسفه توسط آلبرتو در آستانه خطر تکراری شدن قرار می‌گیرد به ناگاه به جای نامه یک فیلم ویدئویی به دست سوفی می‌رسد تا برای اولین بار چهره آلبرتو را در تصویر ببیند و در فیلم، با او به یونان باستان سفر کند.

تقریباً می‌شود گفت: سوفی نماینده دانش آموزی است که می‌خواهد از همه چیز سردر بیاورد و آلبرتو نماد معلمی هنرمند و چیره دست است که به جای سخنرانی ملال آور از ابزارهای مناسب و جذاب در تدریس استفاده می‌کند. اگر قسمت اعظم این کتاب را گفت و گوی بین آلبرتو و سوفی بدانیم این به آن معنا نیست که ما با گفت و گوهایی خشک روبه رو باشیم. جسارت و شهامت سوفی در تمام سوالاتی که می‌پرسد زنده و جالب است. او یک شنونده صرف نیست بلکه هر کجا که چیزی را خوب نمی‌فهمد، یا از چیزی لذت می‌برد و... زود عکس العمل نشان می‌دهد و این طراوت داستان را دوچندان می‌کند. خواننده اگر خودش مثل سوفی باشد که هیچ اما اگر از دانش آموزان منجمد و کم رو باشد و در کلاس نتواند سوالاتش را بپرسد، با خواندن این داستان می‌تواند از سوفی یاد بگیرد که «پرسیدن عیب نیست بلکه ندانستن عیب است.» دنیای سوفی الگوی خوبی برای شیرین کردن کتاب‌های درسی است. وقتی با خلاقیت یک نویسنده، مطالعه درسی مثل تاریخ فلسفه این قدر جذاب می‌شود چرا نباید برای تمام درس‌ها از این روش استفاده کرد؟ نمی‌دانم چرا بعضی‌ها فکر می‌کنند دروس آکادمیک حتماً باید اتو کشیده باشند نه منعطف؟ به نظر می‌رسد مولفان کمی هستند که مثل گوردور زحمت می‌کشند و چاشنی خلاقیت را با مطالب آموزشی‌شان درهم می‌آمیزند.

تمثیل

در هنر معلمی، یکی از روش‌های انتقال مفاهیم، استفاده از تمثیل است. گوردور، موضوعات و مفاهیم سخت فلسفی را با بیانی غیر مستقیم و هنرمندانه و با آوردن مثال‌های حساب شده و بجا، به خوبی برای مخاطبش بیان کرده است. او قرص تلخ کلمات مهجور و قلمبه و سلمبه فلسفی را در دل موز مثال‌های شیرین و هنرمندانه اش گذاشته و تقدیم خواننده داستان‌ش می‌کند. به راستی گنجاندن یک دوره تاریخ فلسفه در یک

کتاب و مطالعه مشتاقانه مخاطب، نشان از مهندسی حساب شده کلمات در دنیای سوفی دارد که گوردِر، به خوبی از عهده آن برآمده است.

طنز

در سراسر این کتاب با صحنه‌هایی روبرو می‌شویم که در قالب طنز حرف‌های قشنگی را به مخاطب انتقال می‌دهد. مثلاً در مهمانی جشن تولد سوفی، وقتی آلبرتو (معلم فلسفه سوفی) پرده از راز بزرگی بر می‌دارد و به همه اطلاع می‌دهد که ما شخصیت‌های خیالی یک داستان هستیم و نویسنده می‌تواند ما را نابود کند، یک دفعه پدر یورون - دوست سوفی - که یک مشاور مالی اتو کشیده و دارای ذهنی دو، دوتا چهارتاست، لب به شکایت می‌گشاید و می‌خواهد بیمه خسارات این واقعیت ویران کننده را قبول کند.

گنجینه

این همه نظریه و مکتب فلسفی وقتی با دستی هنرمندانه کنار هم قرار بگیرند، گنجینه ای بی نظیر به وجود می‌آورند. در این کتاب علاوه بر مطالب فلسفی از اشعار و جمله‌های جالب اندیشمندان هم استفاده شده است که یکی از آن‌ها از روی سنگ قبر کانت نوشته شده است: «دو چیز ذهن مرا به خود مشغول ساخته و موجب برانگیختن دائمی تحسین و شگفتی ام شده است: آسمان پرستاره ی بالای سر من و قانون اخلاقی در درون من»

بی طرفی

در این داستان نگاه علمی و بی طرفانه گوردِر در خلق اثر ادبی و فلسفی‌اش قابل تقدیر است. او که خود معلم فلسفه است خوب می‌داند که فرق نگاه علمی و متعصبانه چیست. البته شاید مخاطبان این کتاب در نقاط مختلف جهان نگاه یکسانی به مطالب آن نداشته باشند البته لحن مودبانه و معلم گونه گور نسبت به ادیان، اقوام و فرهنگ‌های گوناگون در جای جای کتاب به چشم می‌خورد. دلم می‌خواهد در پایان حرف‌هایم به نویسنده کتاب بگویم: ممنونیم از تلاش و خلاقیت آقای سرگرد «یاستین گوردِر» عزیز! و دیگر این که: ای کاش حروف کتاب دنیای سوفی این قدر ریز نبود مخصوصاً بخش‌هایی که مربوط به سوفی و آلبرتو می‌باشد. سایه داشتن حروف در صفحات نسبتاً زیادی از کتاب چشم را آزار می‌دهد. امیدوارم فقط همین یک نسخه این طور بوده باشد. در آخر باید از ترجمه روان و خوب مهرداد بازیاری تشکر کنم که در استفاده از واژه‌ها دقت زیادی کرده و در عین رعایت امانتداری مسائل فرهنگی جامعه ما را نیز در نظر گرفته است.

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان، نهادی غیردولتی و ناسودبر است. این نهاد در سال ۱۳۷۹ از سوی پژوهشگرانی که در حوزه ادبیات کودکان فعال بودند، پایه گذاشته شد و اکنون با بیش از ده سال پیشینه از فعالیت های گسترده، در سطح ملی و بین المللی به کار خود ادامه می دهد.

دفتر این مؤسسه در تهران است و شیوه همکاری با این نهاد به دو شکل کار رسمی و داوطلبانه است. مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان هزینه های سازمانی خود را از راه کمک های مردمی و اجرای پروژه های فرهنگی و انتشاراتی به دست می آورد. چنانچه مؤسسه درآمدی داشته باشد، این درآمد را در راه گسترش هدف های خود هزینه می کند.

پیوندگاه:

koodaki.org	مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان	کودکی
iranak.org	ایران کودکی	ایرانک
ketabak.org	پنجره ای به جهان خواندن	کتابک
amoozak.org	آموزش خلاق کودک محور	آموزک
khanak.org	با من بخوان	خوانک
rootak.org	پایگاه ارتباط فرهنگی کودک و نوجوان	روتک
dabire.org	درست بیاموز، تا درست بنویسی	دبیره
koodakar.org	سندوق آموزش و توانمند سازی کودکان کار و محروم	
hodhod.com	گزید هترین کتاب های کودک و نوجوان	کتاب هدهد